

ВІДГУК
офіційного опонента
про дисертаційну роботу **Лю Дань**
«Камерний хорový спів як феномен виконавської практики межі
XX – XXI століть: когнітивний аналіз»,
представлену до захисту на здобуття ступеня
доктора філософії
за спеціальністю 025 Музичне мистецтво

У другій половині XX століття хорове мистецтво починає стрімко розвиватися, що знайшло відображення в нових звучаннях, нових ритмах, новому образі музичного мислення. Основою нової образності, нової поетики в музичному мистецтві 70-х років XX століття стає прагнення наблизитися до людини, продемонструвати її особистісні риси крупним планом. Відповідно зростає роль хору в композиторській творчості. Втім, традиції виконання хорової музики, її зміст, встановлюють певну статичну модель «життя» хору в сценічному просторі.

Початок XXI століття приніс із собою чимало нового як у життя, світовідчуття людей, так і сприйняття світу. Музична класика виходить з концертних залів у відкритий простір, в академічне мистецтво проникає реальна дійсність. В сучасних тенденціях хорового виконавства спостерігається синтез різних видів мистецтв. Так, складовими академічного хорового виконавства в сучасному соціокультурному середовищі стає візуалізація, використання новітніх технічних засобів, пошук нових форм виконання.

Хорове мистецтво – особливе явище музичної культури. Його багатовікова історія і поширеність у світовій музичній практиці знаходять пояснення в унікальних властивостях цього виду художньої творчості. Його винятковість полягає в гармонійному поєднанні високого естетичного начала, властивого мистецтву з широкою доступністю та демократичністю.

Однією з поширених форм сучасного академічного хорового виконавства є камерне, що на порубіжжі XX–XXI ст. характеризується відродженням інтересу до малих форм, старовинної музики, поверненням до поліфонічних

традицій, експериментами з авангардними техніками, введенням до репертуару творів сучасних композиторів, високим виконавським рівнем колективів. Значна увага приділяється аутентичному виконанню старовинної музики.

Рецензована дисертація присвячена камерному хоровому співу, що на сучасному етапі розвитку вирізняється емоційною і психологічною глибиною, філігранним відпрацюванням деталей. На цій основі формується нова виконавська естетика, цікаві рішення, як-от нетрадиційне розташування хору, театралізація виконання, навіть включення глядацької зали у художній простір «співтворчості».

Незважаючи на поширеність камерного хорового співу в українському та європейському культурному просторі, він не так часто стає предметом зацікавлення науковців, тим паче, коли йдеться про його когнітивний аналіз, скерований, за Лю Дань, «на домінуючу роль мислення» (с. 4). У цьому контексті актуальність дисертаційного дослідження Лю Дань є беззаперечною, що чітко видно з обґрунтування дослідниці (три наведені чинники актуальності видаються цілком переконливими!). Здобувачка ставить перед собою амбітну мету: «на ґрунті когнітивного аналізу стану новітньої мистецької практики та сучасного хорознавства з'ясувати шляхи актуалізації камерного хорового співу як феномена виконавської практики в умовах глобалізації» (с. 17) й успішно досягає її. Поставлені у роботі завдання здобувачка вирішує завдяки використанню таких методів дослідження: історико-типологічного, жанрового, стильового, функціонально-структурного, духовно-семантичного, системного, виконавського, хорознавчого, інтерпретаційного. Наукова новизна дослідження свідчить про достовірність й обґрунтованість основних положень дисертації. Висновки до розділів і загальні демонструють виконання Лю Дань поставлених завдань і сповна відображають отримані результати дослідження.

Дискурс із теми дослідження поступово розгортається у двох розділах дисертації. У першому розділі та трьох його підрозділах дослідниця розкриває сутність сучасного хорового мистецтва як багатогранного явища (не оминаючи методологічного обґрунтування), яке вийшло за рамки виконавського процесу і

перетворилось на автономну художню систему з власними законами, «мовою» й естетикою.

У першому підрозділі «Концептосфера українського хорознавства: когнітивний аналіз» (у змісті «сучасного хорознавства») – узагальнюються напрацювання науковців у галузі хорознавства з урахуванням специфіки камерного співу. Здобувачка акцентує на такі складові науки про хор, як-от хорова творчість, хорове виконавство, хорова освіта, хорова культура (О. Бенч, І. Бермес, В. Матюхін, Н. Белік-Золотарьова), хорознавство як частина музикознавства (Ю. Іванова), як наука про хоровий спів, хорове письмо (О. Заверуха), національна хорова творчість (Є. Бондар) тощо. Новітні тенденції сучасного хорового мистецтва і хорового виконавства крізь призму естетики, мислення осягаються у контексті досліджень А. Лащенка, Н. Белік-Золотарьової, О. Батовської.

Другий підрозділ присвячено структурним компонентам хорового співу в контексті історико-стильової динаміки. Тут Лю Дань апелює до його cantor як самодостатньої особистості, котра «вільно живе та вміє творити навколо себе красу у вигляді екзистенції мистецького буття» (с. 34), усної (допрофесійної) автентичної творчості як культурного феномену, співочої традиційної культури; виокремлює напрями хорознавчої науки, зосереджуючи увагу на генезі хорового письма, розкритої у працях О. Заверухи, теорії поліфонії новітньої традиції – Г. Завгородньої, І. Пясковського, О. Фартушки. Щодо наукової бахіани, то вона представлена дослідженнями К. Берденникової, С. Прокопова. Дотичною до теми дисертації Лю Дань є робота А. Сіраш, почасти й О. Яструб.

На с. 41 Авторка висновує, що концептосферу хорового мистецтва «як системи складають структурні компоненти його функціонування», а саме хорове письмо, слово-Логос, хорова фактура, хоровий стиль, національний хоровий стиль. Онтологічні ж форми хорового твору виокремлює як *«внутрішнє слухове уявлення, або ідеація, ментальна репрезентація, виконання твору»* (с. 42). Рефлексії про сучасне хорове мистецтво як художню систему і

складову світової культури здобувачка екстраполює у рідне їй середовище – творчу практику хорових колективів Китаю. Нестандартно визначено і структуру хорового мистецтва, до якої включено п'ять складових: виконавський склад, хорова інтонація (радше – стрій як елемент хорової органіки – І. Б.), хорова фактура, хоровий тембр, жанрово-комунікативний формат (с. 43–44).

У 70-х роках ХХ ст. камерність стала характерною рисою творчого мислення композиторів, природним результатом прагнення до концентрації засобів виразності, започаткування нових стильових напрямків (неофольклоризм, необароко). Творчі пошуки українських композиторів у хоровому жанрі вирізняються стильовою та жанровою різноманітністю, водночас, на слушну думку здобувачки, «поширюється тенденція до *перформансу* (театралізації, видовищності концертного виступу хору) та *інструменталізації* хорового письма як способу звукомислення» (с. 46–47). Йдеться і про переосмислення мелосу в хоровій музиці. У звуковисотному рельєфі мелодії, її функціонуванні і структурній упорядкованості посилюється роль інструментальних принципів. Саме інтонаційна взаємодія вокальної та інструментальної сфер обумовили «інструменталізацію» мелодичних ліній хору, що почасти обмежило їх розспівність і вокально-естетичне начало.

Як приклад «новітньої стильової парадигми в хоровій культурі – *pova musica sacra*» (с. 48) Лю Дань приводить реквієм В. Зубицького «Сім сльозин». На слушну думку здобувачки, в Реквіємі синтезуються «сучасні пісенно-побутові інтонації, ритми джазу та рок-музики, парафрази на теми Баха та Шопена, інтонації народних українських пісень» (с. 48).

Процеси глобалізації характеризуються зростанням взаємозв'язків сучасного світу, невинною інтеграцією культурних артефактів. Тому у третьому, найбільш розлогіму підрозділі дисертації (42 с.) «Ного cantor та «метамова музики» здобувачка присвячує увагу творам французької та латиської хорової музики, а саме «Французьким пісням» Ф. Пуленка та

композиціям Е. Ешенвальдса та Е. Янчевскіса, які чи не вперше зазнали ґрунтовних аналітичних студій.

Лю Дань ставить завдання «здійснити жанрово-стилістичний аналіз хорового циклу французького класика ХХ століття у світлі припущення, що він є *яскравим прикладом втілення національного музичного стилю в творчій практиці другої третини ХХ століття*» (с. 51) і успішно справляється з ним, наголошуючи, що «Шість французьких пісень» Ф. Пуленка – «національний приклад втілення автентичної пісенної традиції в академічний стиль музикування» (с. 88), в якому неофольклорні елементи корелюють з неокласичними.

Твори балтійських майстрів Е. Ешенвальдса («O Salutaris Hostia», «Stars»), Е. Янчевскіса («Atsalums», «Odplyw») проаналізовано зі знанням справи. Ці композиції написані в сучасній техніці та викликають значний інтерес у хормейстерів, проте, здебільшого, входять до репертуарного списку зарубіжних хорових колективів. Так, до найбільш репертуарних відноситься «Atsalums» для 12-голосого хору та соло сопрано Е. Янчевскіса, яскравість якого проявилася в простоті співзвуч, інтонацій, наборі ритмічних фігур, ритмізації ударних, що повторюється. Головною «родзинкою» хорового твору є принцип контрасту й імпровізаційність.

Когнітивний аналіз хорового твору, що фокусується на сприйнятті, розумінні й осмисленні слухача і виконавця, пов'язаності їх із структурою, змістом і засобами музичної виразності застосовано і до знакового вірця китайського композитора Лінь Хуа «Весна повертається на землю».

Другий розділ дисертації «Шляхи актуалізації камерного хорового виконавства в умовах мовностильової взаємодії» включає три підрозділи. У першому «Хорова бахіана як актуальна виконавська стратегія» дисертантка констатує, що вона – «“лакмусовий папірець”, що визначає ідейно-естетичну платформу доби глобалізації як позитивно заряджену синергійну систему, обернену до людей планети з метою духовної підтримки», а Й. С. Бах «постає духовним центром культурної стратегії сьогодення» (с. 94). У хоровій творчості

композитора риторика постає як два полюси мислення, що відображають, з одного боку, тяглість традиції і відповідність нормам епохи, а з іншого – прорив до індивідуального особистісного вислову.

Кантата «Величає душа моя Господа» (BWV 10) у виконанні камерного хору «Cantus» та мотет BWV 225 «Заспівайте Господу нову пісню» (з концерту творчого мистецького проєкту Д. Савона «Вокально-виконавські принципи музики Бароко на прикладі мотетів Й. С. Баха») опинилися в полі зору дослідниці як з боку музичного письма, так і виконавської інтерпретації. Так, кантата BWV 10 «Величає душа моя Господа» постає у роботі як витончена взаємодія слова і музики, типова для бароко, і тонко передана співаками камерного хору «Cantus».

Мотети Баха – вельми складні для виконання, оскільки їх змістова частина поєднує кілька смислових планів. Способи зближення музичної виразності і змісту тексту стали прикладом чистоти думки і змістової небагатослівності, фундаментом для яких був символ. Беручи до уваги їх незначну кількість, стилістичну індивідуальність, стриманість музичної форми, можна говорити про поважне ставлення композитора до їх написання.

8-голосий тричастинний мотет «Заспівайте Господу нову пісню» як зразок «поліфонічної досконалості та стильової багатовимірності» (с. 102) також ґрунтовно проаналізовано з композиційного та виконавського виміру. Дисертантка піднімає логічне запитання щодо виконавського складу мотету, важливість його усвідомленого й аргументованого вибору, як і переконливої інтерпретаційної версії.

Другий підрозділ розкриває особливості поліфонічного письма у хоровій обробці Б. Лятошинського «Ой у полі три криниченьки» як метод композиторського мислення. Тут, на с. 108, несподівано опиняється уривок тексту, що стосується IV і V частин кантати М. Скорика «Весна», зокрема подвійної fugи «Розвивайся, зелено діброво» та «Земле моя».

Третій «Nova musica sacra» присвячено взірцям хорової музики сучасних українських композиторів О. Щетинського («Узнай себе») та М. Попова (меса

«Memoria»). Тут також Авторка звертається до «Реквієму» О. Щетинського як метамови, що «включає стилістичні елементи з різних періодів» (с. 111), очевидно, через його логічну пов'язаність з «Узнай себе», передусім через використання хору як філософського інструмента. Наголошу на ґрунтовному аналізі шестичастинного циклу (музикознавчого і вокально-хорового).

Ідею по три світи втілює О. Щетинський на тексти «любителя святої Біблії» Г. Сковороди на основі вибраних фрагментів з його творів, які звучать в оригіналі староукраїнською, старослов'янською, давньогрецькою і латинською мовами. Хорова симфонія є прикладом особливого індивідуального підходу до хорової поліфонії та фактури. Але, на жаль, у підрозділі 2.3.1. мова не йде про цей унікальний твір.

Меса «Memoria» М. Попова для солістів, хору й оркестру представлено як «гібридне» жанрове явище «у якому поєднуються функції меси і реквієму» (с. 129). Лю Дань не тільки здійснює розбір структури шестичастинного циклічного твору, крайні часин якого «відповідають композиції усталеної жанрової моделі меси» (с. 128), почасти й особливостей осучасненої музичної мови, так само і його практичного втілення у виконавському процесі.

Хорові твори на духовну тематику українських композиторів Л. Дичко, В. Степурка, Є. Станковича, В. Зубицького, В. Мужчиля, В. Сильвестрова, в яких поєдналися традиції духовної музики з сучасними прийомами хорового письма також потрапили в поле зору здобувачки.

Запропоновані методи аналітичного аналізу хорових композицій дають чітку уяву про взаємодію художніх засобів, елементів виразності музичної мови, закони формотворення, характерні риси композиторського стилю тощо, що допомагає виконавцям і диригентові досягнути художньо-образний зміст твору, обґрунтувати власну інтерпретаційну версію і спеціальні диригентські прийоми, за допомогою яких буде втілена осмислена «модель».

Завершують дисертацію Висновки, вельми вичерпні, що займають 13 сторінок. Список літератури включає 124 позиції, серед яких 13 джерел рідною мовою дисертантки.

Значущість наукової праці Лю Дань полягає у розширенні раніше встановлених «кордонів» камерного хорового співу порубіжжя XX – XXI століть, в уточненні жанрової атрибуції хорових творів, самостійних аналітичних спостереженнях над хоровими композиціями камерного жанру. До переваг роботи треба віднести й окреслення концертних виступів академічного камерного хору «Cantus» (м. Ужгород) – візитівки Закарпаття. Цей колектив сьогодні є «перлиною» хорового виконавства не тільки в регіоні, Україні, а й за кордоном, його концерти вже давно стали еталонними для широкого кола слухачів.

Змістова наповненість і значущість актуалізованих у дисертації проблем спонукає поставити здобувачці такі уточнюючі запитання і зауваги:

- 1) На с. 25 дослідниця пише: «За складом хорового виконання розрізняють чоловічий спів (та його типові жанри, наприклад: солдатська), жіночий (лірична протяжна, весільний обряд), дитячий (фольклорні пісні, дитячі лічилки)». Очевидно, що йдеться про тип хору, чи склад виконавців у якому зазначені тільки однорідні хори і випущено мішаний, до речі, найбільш популярний тип хору в камерному виконавстві.
- 2) Думається, що варто було б окреслити основні риси сучасного хорового мистецтва як художньої системи: принаймні, його мультижанровість і стилістичну відкритість, інтеграцію різних видів мистецтва, оскільки інші, як-от колективна природа вислову чи комунікативність вже досліджувалися науковцями. Відповідно постає питання: Як хорове мистецтво як «завершена система відкритого типу» (с. 21) впливає на сучасний культурний простір?
- 3) Якщо класична модель хорового мислення у «Щедрику» М. Леонтовича ґрунтується на варіантному переосмисленні фольклорної інтонаційної формули і формуванні вертикального інтонаційного мислення, то як це корелює з мініатюрою «Весна повертається на землю» Лінь Хуа?

4) Чи в озвученні кантати і мотету Й. С. Баха зосереджувалася увага на стилістиці барокового вокалу та історично інформованого виконавства?

Представлене до захисту дослідження демонструє ретельність опрацювання матеріалу, переконливість узагальнень, навіть сміливість у позиціонуванні власних думок. Апробація результатів дисертації свідчить, що всі винесені на захист положення та висновки отримані самостійно. Виконана робота є завершеною, основні її положення з достатньою повнотою відображені у 3 наукових фахових публікаціях категорії Б і одній, що індексується у міжнародній наукометричній базі Scopus.

Отже, можемо стверджувати, що за виконання дисертації «Камерний хоровий спів як феномен виконавської практики межі XX – XXI століть: когнітивний аналіз» Лю Дань цілковито заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво, за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Доктор мистецтвознавства, професор,
завідувачка кафедри вокально-хорового, хореографічного
та образотворчого мистецтва Дрогобицького
державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Ірина БЕРМЕС